

בְּצֵלֶם

B'TSELEM

מרכז המידע הישראלי לזכויות האדם בשטחים

The Israeli Information Center for Human Rights in the Occupied Territories

**אירועי הר הבית - 29 בספטמבר 2000:
סיכום ביניים**

מחקר וכתביבה: יעל שטיין

עבודת שטח: נגיב אבו רקיה, ליאור יבנה, נסרין עליאן, איתן פלנר, תומר פפר

ריכוז מידע: ליאור יבנה, נעה מן, נגה קדמן

ביום שישי, 29.9.00-, לאחר תפילת הצהריים בהר הבית, התפתחו תקריות אלימות בין מתפללים פלסטינים לבין שוטרים. במהלך היום נהרגו ארבעה פלסטינים במתחם הר הבית ולמעלה מ-200 נפצעו מירי של המשטרה. פלסטיני נוסף נהרג ליד בית-החולים אל-מוקאסד. בנוסף נפצעו למעלה מ-70 שוטרים. תקריות אלה אירעו יום לאחר ביקורו של חייכ אריאל שרון במתחם הר הבית, שגרר מחאות קשות מצד הפלסטינים. לאחר האירועים בהר הבית החלו הפגנות ותקריות אלימות בכל רחבי הגדה המערבית, ברצועת עזה ואף בתוך תחומי הקו הירוק, במהלכם נהרגו עשרות אנשים.

בצלם בחר להתמקד באירוע של הר הבית שכן מקרה זה היה הראשון בשרשרת האירועים האלימים שהציתו את השטחים שבוע האחרון ואף התפשטו לתחומי ישראל. בנוסף, מספר הנפגעים הגבוה בולט במיוחד באירוע זה, שכן למשטרה היה ידוע כי בידי הפלסטינים על הר הבית אין נשק חם.

השר לבטחון פנים וממלא מקום שר החוץ, שלמה בן-עמי, הסביר את האירועים באותו יום בהר הבית כדלקמן: "האירועים סביב הר הבית התרחשו כתוצאה ישירה מהתקפות מאסיביות ומסוכנות שביצעו מוסלמים, שהתאספו על ההר במטרה להתעמת באופן אלים עם מתפללים יהודים בכותל המערבי בערב ראש השנה היהודי."¹

תיאור חד-צדדי זה של האירוע סותר את הממצאים של תחקיר בצלם. גם אם נקבל את טענת השר בנוגע למטרותם של הפלסטינים, התחקיר מעלה כי תגובתה הקשה והאלימה של המשטרה תרמה באופן משמעותי לאופי האלימים של האירוע ולמספר הגבוה של הנפגעים.

בהקשר זה ראוי להזכיר כי אירועים דומים התרחשו בהר הבית בעבר. האירוע האחרון התרחש בהר הבית לפני כארבע שנים. ב-27.9.96- נהרגו בהר הבית שלושה פלסטינים מירי שוטרים ולמעלה ממאה נפצעו. שוטר אחד נפצע באורח בינוני ועשרה שוטרים נפצעו קל. בעקבות האירוע פירסם בצלם דו"ח שכלל ביקורת חריפה על התנהגות המשטרה במהלכו.² במסקנות הדו"ח נכתב: "מתחקיר בצלם על האירוע בהר-הבית עולה תמונה קשה של שימוש מופרז ובלתי חוקי בכוח מצד המשטרה, כולל שימוש באמצעים קטלניים."³ למרבה הצער, המסקנות של תחקיר בצלם לגבי האירוע האחרון בהר הבית הן כמעט זהות. מכאן עולה כי המשטרה נמנעה מהסקת מסקנות לגבי סיפול באירועים מסוג זה, בצורה שתפחית עד כמה שניתן את מספר הנפגעים.

תיאור האירוע⁴

בזמן תפילת הצהריים, בסביבות השעה 12: 30, נכנסו למתחם הר הבית כמה קצינים בכירים של משטרת מחוז ירושלים, בהם מפקד המחוז וסגנו, ועמדו סמוך לשער המוגרבים. מצידו האחר של השער, מחוץ למתחם, עמד כוח משטרה גדול.

לאחר תפילת הצהריים, בסביבות השעה 13: 20, החלו פלסטינים במתחם הר הבית ליידות אבנים לעבר השוטרים. בשלב זה, ככל הידוע לבצלם, מספר שוטרים עם מגיני פלסטיק וקסדות התקדמו ונעמדו באזור השער. בתגובה ליידוי האבנים, ירו השוטרים רימוני הלם, ולאחר דקות ספורות החלו לירות כדורי פלדה מצופים גומי (להלן: כדורי גומי) לעבר הפלסטינים. חלק מהנוכחים ברחבת הר הבית נפצעו כבר בשלב זה.⁵ כבר בדקות הראשונות של ידוי האבנים פונו המתפללים היהודים מהכותל.⁶

על-פי סרט הוידאו שצילמה המשטרה, בשעה 13: 28 פרצו השוטרים לתוך מתחם הר הבית דרך שער המוגרבים. לדברי גורמים רשמיים, הפריצה נעשתה בעקבות מידע לפיו בכוונת הפלסטינים

¹ הדברים נאמרו במסיבת עיתונאים לעיתונאים זרים שנערכה בהשתתפות השר לבטחון פנים וממלא מקום שר החוץ שלמה בן-עמי ותת-ניצב דוד צור, ראש המטה המבצעי של המשד לבטחון פנים, ב-1.10.00. בתל-אביב (להלן: מסיבת העיתונאים).

² בצלם, "משחקים באש בהר הבית: שימוש בכוח מופרז וקטלני על-ידי משטרת ישראל", דצמבר 1996.

³ שם, עמ' 21.

⁴ תיאור האירוע מתבסס על עדויות שנגבו על-ידי בצלם ועל סרטי ווידאו שצילמו משטרת ישראל וסוכנות הידיעות AP.

⁵ עובדה זו עולה מסרטי הוידאו המתארים את האירוע שצולמו על-ידי סוכנות הידיעות AP ועל-ידי משטרת ישראל. כמו כן עולים הדברים מעדויותיהם של מוחמד נירוך וחי'אלד זיגארי.

⁶ הדברים נמסרו לבצלם על-ידי שמואל בן-רובי, דובר משטרת מחוז ירושלים, בשיחת טלפון ב-4.10.00.

להכנס דרך שער המוגרבים לרחבת הכותל ולרובע היהודי.⁷ הפריצה למתחם הר הבית נעשתה תוך כדי ירי מאסיבי של כדורי גומי, כאשר השוטרים רודפים אחרי הפלסטינים לתוך רחבת הר הבית. לפי עדויות שנגבו על-ידי בצלם, ירו השוטרים על כל מי שיצא משער המסגד או עמד בסמוך לו.⁸ בשלב מסוים של האירוע נכנסו חלק מהמתפללים למסגד אל-אקצא וסגרו את דלת המסגד ואת חלונותיו.⁹ האירוע הסתיים בסביבות השעה 17:30.¹⁰

לדברי דובר משטרת מחוז ירושלים, שמואל בן-רובי, נעשו במהלך השעות בהן נמשך האירוע מספר נסיונות להרגעת הרוחות. בין השאר, קראה המשטרה לגיבריל רג'וב, ראש מנגנון הביטחון המסכל בגדה המערבית, על-מנת שישכנע את המפגינים להפסיק את ייחודי האבנים. בשלב זה נסוגו השוטרים לעבר שער המוגרבים והמתינו להתפתחויות. לאחר שנסיונו של רג'וב נכשל, נמשך ייחודי האבנים והמשטרה הגיבה שוב בירי.¹⁰

באף שלב באותו יום לא השתמשה המשטרה בגז מדמיע ברחבת המסגדים.¹¹ במהלך היום, המשיכה המשטרה לירות כדורי גומי לסירוגין לעבר הנוכחים ברחבת המסגדים. הירי נעשה כלפי ההמון בלא הבחנה ולא כוון רק לעבר אנשים שסיכנו את חייהם של השוטרים. כתוצאה מכך, חלק מהנפגעים היו גם מתפללים שלא נטלו חלק באירועים בכל צורה שהיא, ואף עמדו הרחק ממידי האבנים. מוחמד אבו ליבדה, בן 72, חרש ונעזר במקל הליכה, סיפר כי "בזמן שזרקו אבנים נשארתי לשבת במקומי וחיכיתי עד שהעניינים יירגעו. ברגע שברגע קצת המצב לקחתי את המקל שלי והתחלתי ללכת מהמסגד לכיוון כיפת הסלע. כשהייתי בין המזרקה למדרגות פגע בי כדור ברגל, מתחת לברך, והפיל אותי לרצפה." ד"ר מחמוד נג'אר, בן 39, מסר בעדותו כי הוא עמד בסמוך לדלת המסגד, ולאחר פריצת השוטרים למתחם הר הבית, "פניתי להכנס עם בני, בן תשע וחצי, בחזרה למסגד, ובעת שהסתובבתי ספגתי פגיעת כדור גומי בגב כף ידי הימנית." מוחמד נירוך, בן 51, הסתתר במסגד במשך כארבעים וחמש דקות יחד עם מאות אנשים אחרים עד שהירי פסק. כאשר יצאו מהמסגד, היה המצב רגוע, והמתפללים והשוטרים שוחחו ביניהם. ברגע זה, "נפלה אבן על השוטרים, ואלה החלו לירות באופן עיוור לכיוון הקהל. אני וחלק מהמתפללים ברחנו חזרה לתוך המסגד. לפני שהספקתי להיכנס לתוך המסגד, חשתי פגיעה בגבי שכאבה לי מאוד." כאשר הגיע לבית-החולים, הסתבר לו כי הוא נפגע משמונה כדורים בגבו.

הירי המאסיבי וחסר ההבחנה גרם למספר נפגעים גבוה. פצועים רבים שוחררו זמן קצר לאחר הגיעם לבית-החולים ולפיכך לא ניתן להשיג נתונים מדויקים לגבי מיקום הפגיעה של כל אחד מהפצועים. עם זאת, לדברי ד"ר מוחמד קומבר, רופא במרפאה שליד כיפת הסלע, בתוך רבע שעה מאז תחילת הירי הגיעו למרפאה כחמישים פצועים, רובם בחלק הגוף העליון. גם בנתונים שהועברו לבצלם על-ידי בית-החולים אל-מוקאסד, ובעדויות שגבה בצלם, מתוארים מקרים של פגיעות בחלק הגוף העליון. כך, למשל, מוחמד נירוך נפצע משמונה כדורים בגבו, טארק אבו סביתאן נפגע מכדור מעל עינו השמאלית, מוחמד אל-ח'טיב נפגע מכדור בכתפו השמאלית, עומר סימרין ועוואד מנסור נפגעו מכדור בעין שמאל.

בידי בצלם מסמכים רפואיים בנוגע לשני פלסטינים שנפצעו מירי כדורים חיים, אחד מהם במותן והשני בצווארו. עם זאת, בשלב זה של התחקיר לא ניתן לקבוע עדיין את היקף השימוש בירי אש חיה האירועים באותו יום בהר הבית.

לפחות בכמה מקרים הוכו פלסטינים על-ידי שוטרים, חלקם גם לאחר שנפצעו. כך, למשל, מסר מוחמד אל-ח'טיב בעדותו כי לאחר שנפגע בכתפו, היכה אותו שוטר באלה בכל חלקי גופו, ושוטרים נוספים שהגיעו למקום באותה עת הצטרפו אליו. עאדל עודי, יליד 1975, סיפר כי אחרי שנפגע מכדורים בידו, ברגליו ובבטנו ושכב פצוע על הרצפה, "שמעתי שוטרים מדברים בעברית מעלי. הם התחילו לבעוט בי בראש וברגליים והיכו אותי בראשי עם אלות. חשבתי שהם יקחו אותי לבית-חולים אבל הם המשיכו להכות אותי, ואחר-כך גם את הפצוע שכב לידי."

לפחות שלושה צלמי עיתונות שנכחו באירוע נפגעו מירי השוטרים, למרות שבאופן ברור, מתוקף תפקידם, הם לא נטלו חלק באירוע. חאזם באדר, צלם בסוכנות הידיעות AP, נפגע בידו השמאלית בעת שצילם את מידי האבנים באיזור שער המוגרבים. עוואד עוואד, עיתונאי, נפגע

⁷ מפכ"ל המשטרה יהודה וילק אמר כי בשלב זה הפך האירוע לחמור שכן "המטרה היתה להמשיך הלאה, דרך השער לעבר הכותל." ידיעות אחרונות, 2.10.00. דברים דומים נאמרו על-ידי השר בן-עמי במסיבת העיתונאים ועל-ידי שמואל בן-רובי, דובר משטרת מחוז ירושלים בשיחת טלפון לבצלם ב-4.10.00.

⁸ עדותו של עלי דוואיאט ועדותו של ד"ר מחמוד נג'אר.

⁹ עדותו של ד"ר מחמוד נג'אר.

¹⁰ הדברים נמסרו לבצלם בפגישה עם שמואל בן-רובי, דובר משטרת מחוז ירושלים, ב-4.10.00.

¹¹ הדברים נמסרו לבצלם על-ידי שמואל בן-רובי, דובר משטרת מחוז ירושלים, בשיחת טלפון ב-4.10.00. דברים אלה עולים גם מעדותו של מוחמד שווכאת אל-ח'טיב, יליד 1962.

מכדור גומי במרפק ידו הימנית, ובדרכו למרפאה הוכה על-ידי שוטרים. ח'אלד זיגארי, צלם עיתונות, מסר כי "חמישה שוטרי יס"מ לפחות ניגשו אלי והחלו להכות אותי באלות. התכופפתי וכיסיתי את ראשי בידי. השוטרים המשיכו להכות אותי למרות שהם ראו את מצלמותי ואני משוכנע כי ידעו שאני עיתונאי." רק לאחר התערבותו של דובר משטרת מחוז ירושלים, שמואל בן-רובי, שנכח במקום ואשר המכיר אותו אישית, הפסיקו להכות אותו.

כתוצאה מהאירועים במתחם הר הבית נהרגו ארבעה פלסטינים:
- בילאל עלי ח'ליל עפאנה, בן 25, תושב אבו דיס, נלקח לבית-החולים אוגוסטה ויקטוריה, משם הועבר לבית-החולים אל-מוקאסד, שם נקבע מותו.
- יחיא מוחמד חסן פראגי, בן 35, תושב שכונת שרפאת במזרח ירושלים.
- ניזאר איבראהים א-שוויקי, בן 18, תושב סילוואן במזרח ירושלים.
- הייתים עמרא אמין סכאפי, בן 45, תושב מזרח ירושלים.
בהמשך היום נהרג אוסאמה מוחמד אדם ג'דה, בן 23, תושב העיר העתיקה, ליד בית-החולים אל-מוקאסד. בנוסף, נפצעו למעלה מ-200 פלסטינים¹² ולמעלה מ-70 שוטרים נפגעו מיידוי אבנים.

מהעדויות עולה כי במהלך היום הקשו השוטרים מספר פעמים על הטיפול בפצועים ועל מעבר אמבולנסים שפינו אותם. אמנם, במקרים מסויימים סייעו השוטרים למעבר הפצועים. כך, למשל, חוסאם ג'ויחאן, חובש בהתנדבות, סיפר כי הוא וארבעה אנשים נוספים פינו את אחד ההרוגים: "ארבעה אנשים נשאו אותו על אלונקה ואני רצתי לפנייהם כדי לפנות אותו החוצה. עברנו דרך שער האריות ושוטר רץ יחד אתנו וצעק במגאפון לשוטרים האחרים: לא להפריע, לא להפריע." עם זאת, נהגי אמבולנסים שמסרו עדויות לבצלם סיפרו כי למרות שבכמה פעמים איפשרו להם השוטרים לעבור מבלי לעכבם, בפעמים אחרות עיכבו אותם השוטרים למשך 15-20 דקות בכל פעם, גם כאשר הם העבירו פצועים באמבולנס¹³. במקרים אחרים הפריעו השוטרים לפינוי הפצועים, ואף המשיכו לירות עליהם בעת שפוננו מהמקום. עוואד מנסור, שנפצע בעינו, פונה על-ידי אדם נוסף, ובדרכם לשער האריות הם נורו על-ידי שוטרים, זאת למרות שהאדם שפינה אותו קרא לשוטרים שהוא פצוע. עוואד עוואד, יליד 1970, מסר בעדותו כי "הבחנתי בילד כבן 15 שעבר במקום, יתכן שהוא קילל שוטר. השוטר רץ אחריו והילד נכנס בין אלה שמפנים את הפצועים. השוטרים החלו לירות לכיוון הילד, ומהירי נפגעו אותם אנשים שפינו פצועים, יתכן אפילו שהפצועים עצמם נפצעו שוב. קצין צעק על השוטרים לא לירות."

הוראות המשטרה בדבר טיפול בהפרות סדר והפגנות

נהלי המשטרה קובעים מספר דרכים בהם מוסמכת המשטרה להתמודד עם הפרות סדר והפגנות.¹⁴ העיקרון המרכזי שנקבע בנהלים אלה הוא: "השימוש בסמכויות לא יעלה על המידה הנדרשת באופן סביר להשגת המטרה של שמירה על הסדר הציבורי. השימוש בסמכויות יעשה באופן מדורג, בהתאמה לחומרת הפגיעה בסדר ובבטחון הציבור."

הנהלים קובעים מספר אמצעים העומדים לרשות המשטרה, כאשר המעבר מאמצעי אחד לחמור ממנו ייעשה רק כאשר האמצעי הקודם לא השיג את מטרתו.

האמצעי הראשון שמפרט הנוהל הוא "הידברות", לפיו יש לנסות "לשכנע את המפגינים לקיים את הסדר הציבורי ולצייט להוראות המשטרה", לפני שההפגנה הופכת להפגנה אלימה. כאשר אמצעי זה נכשל, יש לעבור לאמצעים חמורים יותר, כאשר "העיקרון המנחה הינו כי הפעלת הכח תעשה כאמצעי אחרון ובאופן מדורג. לא יופעל כח מעבר למידה הסבירה הנדרשת לביצוע מעצר או לפיזור המתפרעים." בנוסף, "במקרים שההתנגדות היא אקטיבית יופעל כח בהתאם לנדרש החל מפינוי בלא שימוש באמצעים, וכלה בשימוש באמצעים (גז, גומי), הכל עפ"י הצורך תוך שמירה על עקרון המידתיות."

הנוהל מונה מספר שיטות, בהן שימוש באלות, סילוני מים, גז מדמיע וכדורי גומי. השימוש בכדורי גומי מותר רק בהתקיים שלושה תנאים:

1. כאשר יש "חשש ממשי לפגיעה בחיי אדם";
2. כאשר "אין באמצעים הפחותים בחומרתם כדי למנוע את הסכנה לשלום הציבור";
3. כאשר "השימוש באמצעי זה אינו מסכן אנשים תמימים".

¹² לפי נתוני משרד הבריאות הפלסטיני, נפצעו באירועים 226 פלסטינים. הנתונים נמצאים באתר האינטרנט של

הרשות הפלסטינית: www.pna.org/moh/jerusalem.html.

¹³ עדותו של וליד ח'ויס, נהג אמבולנס בבית-החולים אוגוסטה ויקטוריה ועדותו של נאסר עבד אל-כרים קריים, נהג אמבולנס בבית-החולים אל-מוקאסד.

¹⁴ נהלים אלה מפורטים בסעיף ד' לנוהל 90.221.012: הטיפול המשטרתי בהפרות סדר והפגנות.

בנוסף לתנאים אלה נקבע כי אסור לחלוטין לירות כדורי גומי ממרחק של פחות מ-40 מטר, שכן ירי מתחת לטווח זה עלול לגרום להרג, וכן אין לירות מטווח של למעלה מ-60 מטר. כמו כן אין לכוון כדורי גומי לעבר ראשו של אדם, אלא רק לפלג הגוף התחתון.

ביקורת על פעולת המשטרה

בניגוד לחלק מהאירועים שהתרחשו בימים האחרונים בשאר שטחי הגדה המערבית וברצועת עזה, ההתרחשויות בהר הבית לא היו כרוכות בחילופי אש בין הפלסטינים לבין כוחות הביטחון הישראליים, אלא בהתמודדות עם אוכלוסייה אזרחית לא חמושה.

למרות זאת, מהשתלשלות העניינים נראה כי לעובדה זו כמעט ולא היה משקל בהחלטת המשטרה באילו צעדים לנקוט. למשטרה היה ידוע מראש כי ייתכנו הפגנות אלימות לאחר התפילות בשל ביקורו של ח"כ אריאל שרון יום קודם לכן במתחם הר הבית, ולפיכך היא נערכה בכוחות מתוגברים. לפי שמואל בן-רובי, דובר משטרת מחוז ירושלים, נכחו במקום למעלה מ-1,000 שוטרים.¹⁵ עם זאת, לא ברור האם היערכות זו כללה הצטיידות באמצעים לפיזור הפגנות, למעט רימוני הלם וכדורי גומי שהם האמצעי הקטלני ביותר והחמור ביותר מבין האמצעים העומדים לרשות המשטרה.

במהלך האירוע עצמו, עשו השוטרים שימוש מופרז בכוח, שהיה בלתי נחוץ ובלתי חוקי בנסיבות העניין. לדברי השר בן-עמי "התפרצות האלימות שהתרחשה בהר הבית ובסביבותיו והניסיון לפרוץ דרך השער המערבי של ההר על-מנת לרדת לכותל המערבי, שם היה בחג היהודי ריכוז גדול של מתפללים, היו סכנה ממשית שהיה עלינו למנוע."¹⁶ אולם, רחבת הכותל פונתה ממתפללים מיד לאחר שהפלסטינים החלו ליישות אבנים לעבר השוטרים ולפיכך לא ניתן להסביר את הירי המאסיבי של המשטרה בצורך להגן עליהם. בנוסף, אם אכן זה היה החשש של המשטרה, ניתן היה להסתפק בשמירה על שער המוגרבים, ולא היה כל צורך לרדוף אחרי המתפללים בכל רחבי הר הבית.

הוראות הפתיחה באש בנוגע לכדורי גומי מתירות שימוש בהם רק כשלב אחרון, לאחר שאמצעים פחותים בחומרתם לא הועילו. במקרה זה המשטרה אפילו לא ניסתה אמצעים אחרים לפיזור הפגנות, למעט ירי של רימוני הלם במשך דקות ספורות בתחילת האירוע, ובחירה באמצעי האחרון והקטלני ביותר, כדורי הגומי, כאמצעי הראשון והבלעדי.

העובדה שהמשטרה נמנעה מלהשתמש באמצעים לפיזור הפגנות הפחותים בחומרתם מכדורי גומי, ושלא ברור כלל אם אמצעים אלה היו ברשות השוטרים, חמורה במיוחד. באף אחת מהעדויות שגבה בצלם מפלסטינים שנכחו באירוע לא הוזכר כי המשטרה קראה למפגינים להתפזר בטרם החלה לירות לעברם כדורי גומי. האפשרות להשתמש בזרנוקי מים כנראה כלל לא נשקלה, למרות היעילות היחסית של אמצעי זה. באופן חריג, נמנעה המשטרה מלירות גז מדמיע, שפגיעתו פחותה באופן משמעותי מכדורי גומי. דובר מחוז ירושלים, שמואל בן-רובי, הסביר זאת בטענה ש"בפעמים הקודמות [כאשר השתמשו בגז מדמיע], אנשים סבלו יותר. היו במקום 22,000 מתפללים ולא רצינו שכולם יסבלו בגלל זורקי האבנים. אם היינו משתמשים בגז היינו מענישים מתפללים שאינם מעורבים. מתוך רצון לא לפגוע בהם הוחלט שלא להשתמש בגז."¹⁷ טענה זו היא תמוהה, בלשון המעטה, לנוכח העובדה שהאמצעי החלופי בו בחרה המשטרה להשתמש הוא ירי מאסיבי של כדורי גומי, שהם קטלניים יותר ושפגיעתם חמורה בהרבה.

- ירי כדורי הגומי נעשה למרות שהתנאים לשימוש בהם הקבועים בהוראות לא התמלאו:
- הירי לא נעשה רק במקרים בהם היה "חשש ממשי לפגיעה בחיי אדם", שכן הירי נעשה כאשר הפלסטינים היו רחוקים כבר משער המוגרבים, המתפללים בכותל פונו והסכנה שהפלסטינים ייכנסו לרחבת הכותל ומשם לרובע היהודי חלפה, לנוכח נוכחות השוטרים באזור השער.
 - הירי נעשה מבלי שהמשטרה השתמשה קודם לכן באמצעים פחותים בחומרתם.
 - הירי סיכן אנשים תמימים, ובידי בצלם עדויות של אנשים שנפצעו מבלי שלקחו חלק בידוי האבנים.
 - בידי בצלם עדויות המצביעות על ירי לעבר פלג הגוף העליון, בניגוד להוראות המתירות ירי לפלג הגוף התחתון בלבד.

¹⁵ הדברים נמסרו לבצלם בפגישה עם שמואל בן-רובי, דובר משטרת מחוז ירושלים, ב-4.10.00.

¹⁶ הדברים נאמרו במסיבת העיתונאים.

¹⁷ הדברים נמסרו לבצלם על-ידי שמואל בן-רובי, דובר משטרת מחוז ירושלים, בשיחת טלפון ב-4.10.00.

הקשיים שהטילה המשטרה על פינוי הפצועים, גם אם לא מדובר בעיכוב ממושך, עומדים בניגוד להוראות המשפט הבינלאומי ההומניטארי.¹⁸ מעדויות נהגי האמבולנס עולה כי לא ניתנה לשוטרים הנחייה ברורה וחד-משמעית כי יש לאפשר מעבר חופשי של אמבולנסים, ובחלק מהמקרים עוכבו האמבולנסים למשך כ-20 דקות. כאשר מדובר בטיפול בנפגעים, כל עיכוב, קצר ככל שיהיה, הוא מיותר ועלול לסכן חיי אדם.

מסקנות

מתחקיר בצלם עולה תמונה עגומה של שימוש מופרז בכוח אשר הביא למותם של ארבעה פלסטינים ולפציעתם של למעלה מ-200. השימוש בירי כדורי גומי, תוך הימנעות מכוונת משימוש באמצעים פחותים בחומרתם כמו גז מדמיע וסילוני מים, הוא חמור במיוחד והיווה את אחד הגורמים העיקריים למספר הנפגעים הגבוה. הירי נעשה בצורה גורפת, ללא הבחנה וללא נקיטת אמצעי הזהירות הנדרשים, אל עבר המון רב של אדם. פצועים רבים נפגעו בפלג גופם העליון, והירי נעשה, לפחות בחלק מהמקרים, לעבר אנשים שברחו מהמקום או שעסקו בפינוי פצועים.

השימוש בכדורי גומי נעשה בלא שתהיה לכך הצדקה ובניגוד להוראות הפתיחה באש, המתירות שימוש כזה רק בנסיבות מוגדרות אשר לא התקיימו במקרה זה. הפגיעה בצוותים רפואיים ובפינוי סדיר של הפצועים, גם אם לא תמיד נעשתה בצורה מכוונת, סיכנה חיי אדם ועומדת בניגוד לעקרונות של המשפט ההומניטארי הבינלאומי.

למרות זאת, התנהגות המשטרה בהר הבית זכתה לגיבוי מוחלט מצד השר בן עמי: "כפי שכבר אמרתי, אין אנו יכולים להיכנע לאלימות. [...] אנו לא ניתן שיפחידו אותנו באמצעות יידי אבנים על האזרחים ועל כוחות הביטחון שלנו." ובהמשך: "אנו ממשלה ריבונית, וירושלים היא בירתנו הריבונית. זהו דבר שעלינו להבהיר."¹⁹ התבטאויות מסוג זה מעלות את החשש כי הדרך בה פעלה המשטרה בהר הבית לא נבעה רק מהרצון לשמור על הסדר הציבורי ולהגן על חייהם של השוטרים ועל המתפללים בכותל, אלא גם, ואולי בעיקר, מהרצון להפגין את ריבונותה ואת שליטתה של ישראל על מתחם הר הבית, תוך זלזול בוטה בחייהם ובשלומם של הפלסטינים.

בתשובה לשאלה בנוגע למספר הנפגעים הגבוה, אמר השר בן עמי כי "הדבר היחיד שאני מייעץ לכם לעשות הוא לנסות ולשים עצמכם במצב שבו אתם מוקפים בהמון המיידה לעברכם אבנים ומסכן את חייהם. זה אינו מצב קל לאדם נורמלי, ואין זה מצב קל גם לכוחות הביטחון."²⁰ בצלם מודע לקשיים איתם צריכים השוטרים להתמודד, אולם התמודדות עם יידי אבנים על-ידי המון היא חלק מתפקידם ומעבודתם. לא מדובר באירוע חד-פעמי או מפתיע, אלא באירועים שחוזרים על עצמם מזה מספר שנים. קשיים מסוג זה אינם יכולים לשמש תירוץ לפגיעה בחיי אדם ובגופם, ובוודאי שאינם יכולים לשמש תירוץ לחוסר יכולתה של המשטרה להתמודד עם אירועים מסוג זה.

בצלם קורא להקמת ועדת חקירה עצמאית שתקיים חקירה יסודית וממצה של האירוע, שתכלול את כל ההיבטים שלו, בהם השימוש המופרז בכוח ועיכוב הפינוי הרפואי. על החקירה להתייחס הן למקרי המוות והן למקרי הפציעה.

בנוסף קורא בצלם למשטרת ישראל לגבש כללים בנוגע להתנהגות שוטרים בעת אירועים מסוג זה. העובדה שאירועים אלה חוזרים על עצמם, כאשר בכל פעם מחדש מוצאת עצמה המשטרה כשהיא אינה מסוגלת להתמודד עם התקריות בצורה הולמת, מחייבת קביעת כללים מסוג זה, ופעולה נחרצת לאכיפתם. כללים אלה צריכים להתייחס הן לגבולות השימוש בכוח ושימוש באמצעים חלופיים לפיזור הפגנות והן להתנהגות כלפי צוותים רפואיים ופינוי פצועים, בצורה שתאפשר להם מעבר חופשי.

רשימת העדים

1. חאזם בדר, בן 34. עדותו נגבתה על ידי איתן פלנר ב-3.10.00 בבית החולים הדסה עין כרם.
2. טארק עלי מוסא אבו סביתאן, בן 19. עדותו נגבתה על ידי נגיב אבו רקיייה ב-1.10.00 בבית החולים אל-מקאסד.
3. ח'דר מוחמד חסן עאבדה, בן 53. עדותו נגבתה על ידי נגיב אבו רקיייה ב-1.10.00 בבית החולים אל-מקאסד.

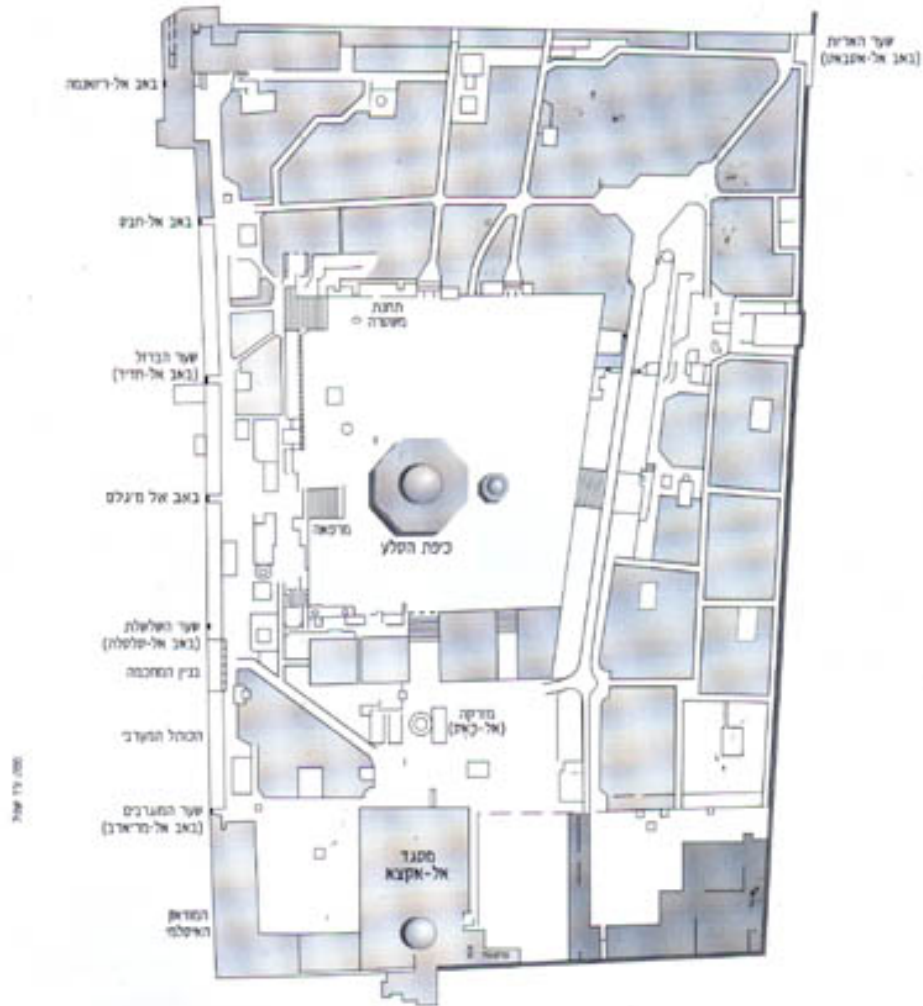
¹⁸ ר' סעיף 12 וסעיף 21 לפרוטוקול הראשון לאמנות גינבה משנת 1977.

¹⁹ הדברים נאמרו במסיבת העיתונאים.

²⁰ שם.

4. מוחמד שווכת אל-חטיב, בן 38. עדותו נגבתה על ידי נסרין עליאן וליאור יבנה ב-2.10.00 בבית העד.
5. עלי עבד רבו דוואיאת, בן 48. עדותו נגבתה על ידי נסרין עליאן וליאור יבנה ב-2.10.00 בבית העד.
6. עומר דיאב עלי סימרין, בן 26. עדותו נגבתה על ידי נסרין עליאן וליאור יבנה ב-3.10.00 בבית החולים סנט ג'ון.
7. מחמוד יחיא נג'אר, בן 39. עדותו נגבתה על ידי נסרין עליאן וליאור יבנה ב-2.10.00 במרפאת קופת החולים לאומית בצור באהר.
8. חוסאם פתח-אללה עבד אל-מונעים ג'וארנה, בן 33. עדותו נגבתה על ידי נגיב אבו רקייה ב-3.10.00 בבית החולים אל-מקאסד.
9. עואד עיסא עוואד מנסור, בן 33. עדותו נגבתה על ידי נגיב אבו רקייה ב-3.10.00 בבית החולים סנט ג'ון.
10. מוחמד אחמד נאגי נירוך, בן 51. עדותו נגבתה על ידי נגיב אבו רקייה ב-4.10.00 בבית החולים אוגוסטה וויקטוריה.
11. ח'אלד זג'ארי, בן 29. עדותו נגבתה על ידי איתן פלנר ב-3.10.00 בבית החולים הדסה עין כרם.
12. עאדל חוסני חסן עודי, בן 25. עדותו נגבתה על ידי תומר פפר ונסרין עליאן ב-4.10.00 בבית החולים אל-מקאסד.
13. מוחמד עבד סלאמה אבו לבדה, בן 72. עדותו נגבתה על ידי תומר פפר ונסרין עליאן ב-4.10.00 בבית החולים אל-מקאסד.
14. עוואד מוחמד עבד אללה עוואד, בן 30. עדותו נגבתה על ידי נגיב אבו רקייה ב-4.10.00 בבית העד.
15. ח.א., בן 24 (שם העד חסוי. שמו המלא נמצא בבצלם). העדות נגבתה על ידי נסרין עליאן ותומר פפר ב-4.10.00.
16. ווליד מוחמד ח'ויס, בן 32. עדותו נגבתה על ידי נגיב אבו רקייה ב-4.10.00 בבית החולים אוגוסטה וויקטוריה.
17. יאסר עבד אל-כרים, בן 36. עדותו נגבתה על ידי נסרין עליאן ותומר פפר ב-4.10.00 בבית החולים אל-מקאסד.
18. מידע שנמסר על-ידי ד"ר ח'אלד קריע, מנהל בבית החולים אל-מקאסד, לנגיב אבו רקייה ב-1.10.00 במשרדו של ד"ר קריע.
19. מידע שנמסר על-ידי ד"ר מוחמד קומבר, רופא במרפאת מסגד הר הבית, לנגיב אבו רקייה ב-4.10.00, במרפאת המסגד.
20. מידע שנמסר על-ידי מוחמד ח'ליל עבד רבו, עיתונאי, לנגיב אבו רקייה ב-2.10.00 בירושלים.

מפת הר הבית (אל-חרם א-שריף)

האיזור המוגדר כ-הר-הבית כולל כ-140 דונאם המוקפים חומה. מצפון לחומה – העיר העתיקה של ירושלים, מדרום – חפירות עיר דוד, ממזרח – נחל קדרון וכביש העופל וממערב – הכותל המערבי. ברחבה המוקפת חומה ניצבים שני מסגדים גדולים – אל-אקצא וכיפת הסלע (מסגד עומר). כמו כן מצויים באתר כ-14 בניינים נוספים, מקום מושבם של מוסדות דת וחינוך איסלאמיים. לרחבה מובילים עשרה שערים מצפון וממערב. ארבעה שערים נוספים, בצד דרום ומזרח, אטומים.

תגובת דובר משטרת ירושלים, שמואל בן רובי

(נמסרה טלפונית לבצלם ב-5.10.00)

- 1) בימים ד' וה' בשבוע שעבר (27-28.9.00) קיים פיקוד משטרת ירושלים כמה פגישות עם אישים פלסטינים ואנשי דת מוסלמים במטרה להרגיע את הרוחות ולהוריד את המתח בהר הבית. משיחות אלה עלה כי לאישים הפלסטינים ולאנשי הדת לא תהיה כל שליטה על הצעירים הפלסטינים שיגיעו להר הבית.
- 2) לא ניתן לקיים כל הידברות שהיא כאשר אלפי צעירים מצויידיים באבנים מסתערים על השוטרים ומגיעים למרחק 10-15 מטרים מהם כשהם מיידים אבנים באופן מסיבי ביותר.
- 3) בזמן מתקפת הצעירים הפלסטינים על השוטרים נפצעו בדקות הראשונות כ-35 שוטרים. חלקם פונו לבתי חולים במצב קל עד בינוני.
- 4) בתי החולים אל מקסד ואוגוסטה ויקטוריה מסרבים עד עכשיו למסור למשטרה פרטים כגון כמה פצועים הובאו מהר הבית, מה מצבם והאם נהרגו אנשים במהלך האירועים.
- 5) הטענה בדבר האפשרות להפעיל זרנוקי מים היא מגוחכת; האם היה על המשטרה להציב בשערי הר הבית מיכלי מים ענקיים וזרנוקים כדי לפזר את ההמונים, או אולי להפעיל מסוקים שבבטנם מים וצבע?